

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת כי תבוא תש"ע

אתה זוכר מעשה עולם

לפי זה ה' נותן לנו שנה טובה.

מה בין מלכויות לזכרונות?

דברנו בשבוע שעבר על ברכת "מלכויות". הסברנו, שבברכה זו אנו מדברים על כך שה' הוא מלך על כל הארץ, ומלכותו בכל משלה. לא כמו מלך בשר ודם, שמוגבל ע"י ממשלה או פרלמנט או גופים אחרים, אלא מלך בלתי מוגבל שעושה הכל כרצונו, ואין מי שיאמר לו מה תעשה ומה תפעל. הוא לבדו מחליט, והוא לבדו פועל. בקיצור - הכל בידי שמים.

והנה, בברכת "זכרונות" אנו אומרים לכאורה את ההיפך: גם האדם קובע מה יקרה בעולם! אמנם הקב"ה קובע הכל, אבל קביעתו אינה שרירותית, אלא תלויה במעשי האדם. הקב"ה ויתר כביכול על שליטתו המוחלטת בעולם, וקבע לעצמו כלל, להנהיג את עולמו על פי המעשים שלנו. חז"ל אומרים (דבר"ד, ג): מיום שאמר הקב"ה בסניי "רָאָה אֲנִי נִתָּן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם בְּרַכָּה וּקְלָה" (דברים יא, כו), מאותו יום ואילך - "מִפִּי עָלְיוֹן לֹא תֵצֵא הַרְעוֹת וְהַטּוֹב" (איכה ג, לה). הקב"ה אינו פוסק אם לתת לך רע או טוב. אתה פוסק לעצמך! אמנם הקב"ה כותב וחותם על היחידים ועל המדינות, "איזו לחרב ואיזו לשלום, איזו לרעב ואיזו לשובע"², אבל האדם הוא זה ש"ממכתיב" לו, כביכול, מה לכתוב ומה לחתום. זהו שאנו אומרים בברכת "זכרונות": "אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם" וכו'. כלומר, "אתה זוכר מעשה עולם", ולפי זה אתה פועל. מעשי בני האדם הם הממכתיבים לקב"ה כיצד להנהיג את עולמו.

מה בין זכרונות לפקדונות?

"אתה זוכר מעשה עולם, ופוקד כל יצורי קדם". זוכר ופוקד. בגמרא יש מחלוקת, האם גם פקדונו הם כזכרונות, או שפקדונות אינם כזכרונות (ר"ה לב, ב). כלומר, פסוקים שכתוב בהם שה' "פקד", ולא שה' "זכר", [כגון: "וְהָיָה פְקֹד אֶת שְׂרָה פֶּאֶשֶׁר אָמַר" (בראשית כא, א)], האם גם הם יכולים לשמש כפסוקי זכרונות, או לא³.

מה ההבדל בין זכרונות לפקדונות? חשבתי לבאר כך: השורש פ.ק.ד. משתמע גם במובן של חסרון והעדר [כמו "וְנִפְקְדָתָּ פִּי יִפְקֹד מוֹשְׁבֵיךָ" (שמו"א כ, יח)]. לכן אומרת הגמרא, שלשון פקידה מתייחס אל הנקבה [לעומת "זכרון" שהוא מלשון "זָכַר"]: "נאמר פקידה באשה, ונאמר פקידה בגשמים. פקידה באשה, דכתיב 'וְהָיָה פְקֹד אֶת שְׂרָה'. פקידה בגשמים, דכתיב 'פְּקֹדֶתָּ הָאָרֶץ וְהַשָּׁמַיִם, וְהָיָה פְקֹדֶתָּ הָאָרֶץ וְהַשָּׁמַיִם' (שם ו, ב), והארץ היא הנקבה הנפקדת במים. הזכר משפיע אל הנקבה, והנקבה היא חסרה ונקובה מקבלת מן הזכר. לכן לשון פקידה מתייחסת אל הנקבה, בשעה שהיא מקבלת מן הזכר את ההשפעה שהוא משפיע עליה.

אולי מסיבה זו נחלקו חז"ל, אם כדאי להזכיר לשון פקידה בברכת זכרונות. שכן פקידה "מצלצלת" גם במובן של חסרון, ואנו הרי רוצים שהקב"ה יזכור רק את הדברים שיש לנו, [היינו, הדברים הטובים, שרק הם בבחינת "יש"], ולא את מה שחסר לנו, שהיינו צריכים לעשות ולא עשינו, או שלא היינו צריכים לעשות ועשינו, וממילא יצרו רק חסרון והעדר בנשמתנו.

צדקה הופכת את מידת הרוגז לרחמים

בסוף הפרשה של וידוי מעשר אומרת התורה שצריך לומר: "הַשְּׂקִיפָה מִמַּעוֹן קַדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם, וּבְרַךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ, פֶּאֶשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיִנוּ, אָרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ" (דברים כו, טו). רש"י מביא מחז"ל, שכל מקום שנזכר במקרא לשון השקפה, הוא לרעה, כמו "וַיִּשְׁקֹפוּ עַל פְּנֵי קְדֵם" (בראשית יח, טז) ועוד מקומות. חוץ מהשקפה הנזכרת כאן, שהיא לטובה, שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים (רש"י בראשית שם). ונראה שהיא מידה כנגד מידה, שכאשר אנו מרחמים על מי שאין לו כדי פרנסתו, גם הקב"ה מרחם על מי שאין לו זכויות, וממילא מתהפכת מידת הרוגז למידת הרחמים.

השקפה היא גם לשון חבטה¹. "חַבּוּתָהּ תַּחַת חַבּוּתָהּ" (שמות כא, כה) תרגם אונקלוס "מְשַׁקְּפִי חֶלְף מְשַׁקְּפִי". בדרך כלל חבטה איננה דבר טוב, אבל מתנות עניים הופכות את החבטה לטובה. חז"ל אמרו על הנותן צדקה (גיטין ז, א), משל לשתי כבשות שהיו עוברות בנהר, אחת גזוזה (משל למי שגזז חלק מנכסיו ונתנם לצדקה) ואחת שאינה גזוזה (משל למי שנמנע מן הצדקה). כשהגזוזה עוברת, היא לא טובעת, וזו שאינה גזוזה טובעת, כי המים נכנסים בצמר שלה ומכבידים עליה. כך העשיר: אם הוא גזוז את נכסיו ומפריש מהם לצדקה, הוא יכול לעבור בדין, הוא יצליח. אבל אם הוא אינו גזוז מנכסיו כלום, אלא משאיר את כל העושר לעצמו, אז הוא לא יצליח.

מה פירוש "יום הזכרון"?

דברנו בשבוע שעבר על כך שראש השנה הוא יום שממליכים בו את הקב"ה. אבל לראש השנה יש עוד שם אצלנו - "יום הזכרון". הוא גם יום שה' זוכר בו את כל הדברים.

וצריכים להבין באמת, מה פירוש "יום הזכרון"? הרי "אין שכחה לפני כסא כבודך". הקב"ה זוכר בכל רגע את כל מעשי בני האדם בכל העולם כולו, כל מה שעשו בעבר, בהווה, וגם מה שיעשו בעתיד. שום ידיעה לא נוספת לו ביום הזכרון, ולא בשום זמן אחר, שהרי הקב"ה הוא בלתי משתנה, וגם הידיעה שלו בלתי משתנה. הוא יודע היום מה שיידע אתמול, וגם מה שיידע מחר. אם כן, מה פירוש "יום הזכרון"?

התשובה היא, שאכן הקב"ה לא "נזכר" ביום זה בשום דבר. כל מה שקורה ביום הזכרון הוא, שביום זה הקב"ה פועל על פי הזכרונות הללו. על פי כל הזכרונות הללו נכתב ונחתם ביום זה מה יהיה בשנה הבאה. ובאמת, גם זה אינו מדוייק. שכן מתי באמת קבע הקב"ה מה יהיה בשנה הבאה? הרי עוד לפני בריאת העולם ידע ה' כיצד אֶרְאֶה אני וכל באי העולם בראש השנה תשע"א. לא נוספה לו מאז שום ידיעה בענין זה. הכוונה אפוא ב"יום הזכרון" היא, שה' יתנהג איתנו בשנה הבאה כפי שֶׁנִּרְאָה בראש השנה. אבל לא שעכשיו בראש השנה נודע ונקבע והתחדש לו משהו, שכן אין תוספת ידיעה אצל הקב"ה.

צריך א"כ להשתדל להגיע במצב טוב לראש השנה, שהרי ה"זכרונות" קובעים איך תראה השנה הבאה. אם יש מה לזכור לטובה,

כל מעשה קטן - משפיע מאד

כפי שהזכרנו, בברכת זכרונות אנו מדברים על כך, שמעשי בני האדם הם המכתיבים לקב"ה כיצד להנהיג את עולמו. אנו מציינים בברכה זו, כמה גדולה יכולה להיות השפעתם של מעשי בני האדם על הנהגת ה' בבריאה. אנו אומרים: "וגם את נח באהבה זכרת, ונתפקדהו בפקודת ישועה ורחמים בהביאך את מי המבול לַשַׁחַת כל בשר מפני רַע מעלליהם". כלומר, מעשי בני אדם יכולים להביא להחרבת העולם כולו, ומצד שני - מעשי בני אדם, אפילו של בודדים מהם, יכולים להציל את העולם כולו מפליה. העולם נחרב בגלל עבירות שונות שעשו אנשי דור המבול (ע"י רש"י בראשית ו, יא), ומקבל זכות קיום מחודשת בגלל מעשיהם של שמונה אנשים (נח), שלושת בניו, וארבע נשותיהם), שעסקו במשך שנה שלמה במשימה ענקית של חסד, עם אלפי בעלי חיים שהגיעו לתיבה. הקב"ה היה יכול להביא את כולם להרי אררט, או למקום אחר, ולהכין להם שם אוכל בעצמו. אבל הקב"ה לא רצה. הוא רצה שנח ומשפחתו יעסקו שנה שלמה בחסד, ובכך יעניקו לעולם זכות מחודשת להמשיך ולהתקיים. אחרי שהעולם נחרב בגלל גזל (רש"י שם, יג), מוכרחים לבנות אותו מחדש על יסוד של חסד, שהוא הַפְּךְ הַגּוֹל. "עולם - חסד יִבְנֶה" (תהלים פט, ג).

אח"כ עושה נח עוד חסד גדול עם העולם כולו. הוא יוצא מן התיבה ומקריב קרבנות לה'. קרבנות שהביאו לכך, שה' נשבע שלא להביא עוד מבול על הארץ, ואף נתן אות לשבועה זו - הלא היא הקשת. כמה מבולים היו עלולים להיות בעולם, לולא שבועה זו? - מימות נח עד היום, אלפי פעמים נראתה הקשת בשמים! כל קשת - פירושה, שהיה ראוי להיות מבול, והוא נמנע בזכות קרבנותיו של נח. אלפי מבולים היו צריכים אפוא לרדת לעולם, ואת כולם מנע נח ע"י הקרבנות שהקריב. [חוץ מכמה דורות של צדיקים שלא נראתה בהן הקשת, כי היתה להם זכות עצמית להנצל מן המבול, גם בלי להזדקק לזכותו של נח (ע"י כתובות עז, ב רש"י ד"ה אם כן, ובמהרש"א שם)]. כמה קרבנות הקריב נח? - לא הרבה. רק כמה בהמות וכמה עופות. [ששה זוגות מכל מין מבעלי החיים הכשרים לקרבן, שהם בס"ה חמישה מינים: בקר, כבשים, עזים, תורים ובני יונה (מהיונים לא הקריב ששה זוגות, כי יונה אחת חסרה לו, שעפה מן התיבה ולא שבה אליו...)]. ובזכות קרבנות אלה - אין לנו מבול מאז ועד היום! רואים מכאן, כמה רב הוא משקלם של מעשי בני אדם, ואפילו מעשים קלים.

בהמשך הברכה אנו מזכירים את שעבוד מצרים. עם שלם נמצא בשעבוד נורא, גשמי ורוחני, שזעקו במ"ט שערי טומאה, ובזכות מי הם יוצאים? - בזכות שלושה אנשים: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב" (שמות ב, כד). אמנם היו עוד צדיקים בדור ההוא, היו משה ואהרן, ופנחס ויהושע ועוד צדיקים, אבל התורה אומרת שיציאת מצרים היתה בזכות שלשת האבות הקדושים, אברהם יצחק ויעקב. זכותם של שלושה אנשים בלבד הועילה לשישים רבוא איש לצאת ממצרים, ולעשותם לעם בחירה שיקבלו תורה, יקבלו את ארץ ישראל, ויקבלו עוה"ב ונצחיות, מה שכל באי עולם לא זכו לו. שוב רואים, כמה רב הוא כח מעשיו של האדם. זהו ענינה של ברכת "זכרונות": לבאר, שכל מעשה שלנו, ולו הקטן ביותר, משפיע על הנהגת העולם.

"וַתַּחֲסְרֵהוּ מַעַט מֵאֱלֹקִים"

עד כמה רב משקלו של כל מעשה שעושה האדם, רואים גם מדבריו של דוד המלך ע"ה. דוד המלך אומר: "כִּי אֶרְאֶה שְׁמַיִךְ מַעֲשֵׂה

אֲצַבְעֶיךָ, יָרַח וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר פִּזְנָתָהּ" (תהלים ח, ד) - כשמתבוננים ביקום הגדול והעצום, שמערכת השמש הענקית איננה אלא חלק מזערי ממנו, וכדור הארץ הוא רק חלק מזערי ממערכת השמש, והאדם הבודד - כמעט ואינו תופס מקום על פני כדור הארץ, כשמתבוננים בכל זה, עולה מחשבה בלב: "מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֵנוּ וְיָכֵן אָדָם כִּי תִפְקְדֵנוּ"? (שם, ה) איזה ערך יש לאדם, בתוך בריאה עצומה שכזאת? הרי האדם הוא כאין וכאפס בתוך היקום הענק הזה! גרגיר אבק, חסר כל חשיבות!⁴

אבל האמת היא, שאין זה כך. אומר דוד המלך: "וַתַּחֲסְרֵהוּ מַעַט מֵאֱלֹקִים" (שם, ו). האדם הוא רק מעט פחות מהאלקים! מה פירוש "האדם הוא רק מעט פחות מהאלקים"? הרי הקב"ה הוא אין סוף, ואני - פחות מארבע אמות של ר' חיים נאה; הקב"ה חי לְעַד וְקִיִּים לְנֶצַח, ואני - הלואי ואחיה מאה ועשרים שנה; הקב"ה כל יכול ויודע הכל, ואני איני כל יכול ואיני יודע כמעט כלום! כיצד אפוא אפשר לומר על האדם, "וַתַּחֲסְרֵהוּ מַעַט מֵאֱלֹקִים"?

וזה עוד לא הכל. דוד המלך אומר עוד: "תִּמְשִׁלְהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ, כֹּל שִׁפְתָּה תַחַת רַגְלֶיךָ" (שם, ז). כלומר, האדם שולט על הבריאה. מה פירוש "האדם שולט על הבריאה"? וכי אני שולט על הבריאה?! הרי ההפך הוא הנכון! כשאני יוצא מביתי אל הבריאה ביום חם - כואב לי הראש; וכשאני יוצא אליה ביום קר - כואב לי הגרון. ואם אחצה את הכביש כמו "מלך הבריאה", בלי להתחשב בשום דבר - לא הבריאה תהיה תחת רגלי, אלא רגלי וכל גופי יהיו תחת האדמה ח"ו! ... אז מה פירוש "תִּמְשִׁלְהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ, כֹּל שִׁפְתָּה תַחַת רַגְלֶיךָ"? במה אני שליט על הבריאה?

התשובה היא, שבגשמיות - האדם הוא אכן אין ואפס. "מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֵנוּ, וְיָכֵן אָדָם כִּי תִפְקְדֵנוּ". אבל ברוחניות - "וַתַּחֲסְרֵהוּ מַעַט מֵאֱלֹקִים"! האדם שולט על כל הבריאה כולה! כיצד הוא שולט? - ע"י התורה שהוא לומד, ע"י המצוות שהוא מקיים, וע"י המעשים הטובים שהוא עושה, [או ח"ו להפך]. אמנם הקב"ה קובע מה יהיה בעולם, אבל אנו, במעשינו, מכתיבים לקב"ה מה לקבוע. ממילא, "וַתַּחֲסְרֵהוּ מַעַט מֵאֱלֹקִים". כי למרות שהקב"ה הוא המושל בכל, אבל האדם הוא זה שמכתיב לקב"ה מה לקבוע. הוא זה שקובע, אם תהיה שנה טובה, שנה של שבע, של שלום, בלי מלחמות ופיגועים ושאר צרות, או ח"ו אחרת. הנה, הפוליטיקאים מנהלים שיחות, ומי יודע מה יצא מהשיחות הללו, אם לא יתנו ח"ו מארץ ישראל לערבים, או ח"ו גם חלקים מירושלים לערבים. הר הבית כבר מזמן שייך להם, לפי דעתם! אבל האמת היא שאנו שולטים במצב. בתורה שלנו ובמצוות שלנו אנו שולטים, מה יהיה עם ישראל, ומה יהיה עם א"י, האם תהיה כאן מלכות שמים, או ח"ו מלכות של אבו מאזן וחבריו.

מדרגות שונות למעשה התשובה

והנה, חוץ מן התורה שלמדנו והמצוות שקימנו, יש לנו גם עברות שעשינו. מה נעשה עם העברות הללו? - על העברות צריך לעשות תשובה! רק זו הדרך להפטר מהן. והתשובה, מצד אחד היא מעשה קל. התורה אומרת עליה, "כִּי קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מֵאֵד, כִּפְיֵךְ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹת"⁵ (דברים ל, יד). אלא שזהו רק לגבי המדרגה התחתונה של התשובה. אבל להגיע לשלמות התשובה, למדרגה העליונה - זה כבר קשה מאד. הנה, ישעיהו הנביא נכשל בחטא קל מאד, אמר על ישראל ביטוי קשה - "בְּתוֹךְ עַם טָמֵא שֹׁפְטִים אֲנִי יֹשֵׁב" (ישעיהו ו, ה) - ומיד פָּרוּ לוֹ: "וַיִּעַף אֵלַי אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים⁶ וַיִּבְדּוּ רַצְפָּה⁷, בְּמַלְאָכָה לְקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ"⁸. הגחלת היתה כל כך לוהטת - כלומר: במדרגה רוחנית כל כך גבוהה - עד שאפילו שָׂרָף - שהוא מלאך שכולו אש שורפת - לא היה מסוגל לאחוז בה, ומוכרח היה ליטול אותה באמצעות כלי⁹. כלומר, הפגם

יש להעיר על התירוץ הזה, שמצד ההלכה אסור לעשות כן. אסור לְאדם לברך לפני שיהיה לו מאכל בידו (שו"ע או"ח סי' ר"ו ס"ד וס"ה). ממילא קשה לומר שזו היתה כוונת חז"ל במה שתקנו לנו לברך "מלך מוחל וסולח לעוונותינו". אלא שהתירוץ הנכון לשאלה הוא, שכדי לברך "בורא פרי העץ" אין צורך בתפוח שלם דוקא. גם על חתיכה קטנה אפשר לברך. וכך גם בענין ברכת "מלך מוחל וסולח". אמנם לסליחה שלמה איננו מגיעים, וכפי שראינו, שקשה מאד להגיע לזה, אבל סוף סוף הרי אנו שבים קצת בתשובה, ומתחרטים ומתודים ומתפללים, והרי רבינו יונה כותב, שבכל תשובה תמצא סליחה, כפי שכל כיבוס מועיל לבגד, ואפילו במעט (שערי תשובה שער א' אות ט'). ממילא, הברכה איננה לבטלה, כי הקב"ה אכן מוחל וסולח לנו, אלא שהסליחה איננה שלמה, אלא חלקית בלבד, כפי שיעור התשובה שעשינו. ועכ"פ, גם סליחה חלקית ראויה לברכה.

הכל שְפִיט - מעשים, דיבורים, מחשבות ויצרים

אנו אומרים בברכת זכרונות: "אתה זוכר (ביום הדין) ... מעשה איש ופקודתו, ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו, ויצרי מעללי איש". מה הם כל הענינים הללו, "מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש"?

חשבתי להסביר כך: "מעשה איש" - אלו הם המעשים שאדם עשה, בין מצוות, ובין עברות. "ופקודתו" - אלו הם המעשים שאדם נמנע ולא עשה אותם. "פקודתו" - לשון חסרון והעדר, כפי שהסברנו לעיל. גם מעשים שאדם לא עשה באים במשפט ומשפיעים על דינו, בין שההמנעות מעשייתם היתה חיובית (כגון שהתגבר על יצרו ולא חטא), ובין שהיתה שלילית (כגון שנמנע מקיום מצוה).

ולא רק במעשים שאדם עשה או לא עשה מתחשב ה' בדין, אלא גם ב"עלילות מצעדי גבר" הוא מתחשב. הצעידה וההליכה לקראת המעשה, גם היא באה בחשבון. אם הולך למצוה - נזקפת גם ההליכה לזכותו, חוץ מן המעשה עצמו. "שכר פסיעות יש" (ב"מ קז, א. ועי' רש"י שמות יב, כח)¹². וכן אם הולך לעבירה - נענש גם על ההליכה, חוץ ממה שנענש על המעשה עצמו.

ולא רק את המעשים ואת ההליכה לקראתם מביא הקב"ה בחשבון, אלא גם "מחשבות אדם" נלקחות בחשבון; מחשבות שחשב איך לקיים מצוה או לעשות עבירה ח"ו, גם אם לבסוף לא באו לכלל מעשה, גם הן נלקחות בחשבון בדין. למשל: אם חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה - מקבל שכר על מחשבתו כאילו עשה את המצוה (קדושין מ, א). ובעבירות - בדרך כלל אין הקב"ה מעניש על מחשבת עבירה, אבל במקרים מסויימים גם על מחשבת עבירה יש עונש, למרות שלא באה לכלל מעשה (עי' שם). וכן "תחבולותיו" באות בחשבון. כמה השתדל למצוא תחבולות לקיים את המצוה כשקשה היה לקיים אותה, או להמנע מעברה במקום שקשה היה להמנע ממנה.

ולבסוף - "יצרי מעללי איש". "יצרי מעללי איש" הם כוחות נסתרים וחבויים בנפש, שאף לכלל מחשבה ותחבולות לא הגיעו¹³, אבל עלולים להביא ביום מן הימים למצוה או לעבירה, להתעוררות של קדושה או להתעוררות הפוכה. גם כוחות אלו לוקח הקב"ה בחשבון בדין, וקובע על פיהם את הנהגתו עם האדם. מפני שהכל גלוי וידוע לפניו, גם יצרי מעללי איש כאלו, שלפעמים גם האדם עצמו אינו מודע להם.

אליאב נדחה מן המלוכה בגלל "יצרי מעללי איש"

דוגמא נוראה ל"יצרי מעללי איש" שהקב"ה התחשב בהם בקביעת הנהגתו עם האדם, רואים אצל אליאב, אחיו של דוד המלך. ה' שולח את

בדיבורו של ישעיהו היה כל כך דק, עד שאפילו למלאך לא היתה תפיסה והבחנה בו, ולכן גם לתיקון הפגם נדרשה גחלת כ"כ רוחנית, עד שאפילו המלאך לא היה יכול לאחוז בה בלא אמצעי (מכתב מאליהו ח"ב עמ' 283). כל החטא, וגם תיקונו - הם למעלה ממדרגתו של המלאך. ומה קורה? - "ויצע על פי ניאמר: הנה נגע זה על שפתיך, וסר עונך וחסאתך תכפר" (ישעיהו ו, ז). כלומר, "בהתעלות זו לבד - על ידי המגע אל בחינה העליונה ההיא (של הגחלת) - כבר ממילא סר הפגם" (מכתב מאליהו שם).

מיד אח"כ שואל הקב"ה: "את מי אשליח ומי ילך לנו?" (ישעיהו ו, ח) כלומר: מי ילך להוכיח את ישראל? (רש"י שם) "נאמר, הנני שלחני!" ישעיהו מתנדב למלא את המשימה. בניגוד לנביאים אחרים, שמנסים להשתמט משליחות הנבואה - כמשה רבינו (שמות ג, יא. ועי' רש"י שם ד, י) וירמיהו הנביא (ירמיהו א, ו) - ישעיהו מתנדב מיד להיות נביא. צריכים להבין, שלהיות נביא המוכיח את ישראל, אין משמעות הדבר לקבל "שלישי" או "ששי" בכל שבת. השליחות להוכיח את ישראל היתה כרוכה בסבל וברדיפות, כפי שאומר ישעיהו בעצמו: "גני נתתי למפים ולחיי למרטים, פני לא הסתפתי מפלמות נרק" (ישעיהו ג, ו). קבלתי על עצמי את שליחות הנבואה, למרות שידעתי שבכך הפקדתי את עצמי לקבלת מכות, למריטת זקני, וליריקות פפני. הוא מוכן לסבול את כל הרדיפות והיסורים הקשים הללו, כדי לנבא בשפתיו בשם ה', ולתקן בזה את החטא שחטא בשפתיו. כך הוא עושה במשך שמונים שנה, לערך¹⁰, וכל זה בזמן שהמקדש קיים, ויש שעיר המשתלח, המכפר על עבירות קלות אפילו בלי תשובה (רמב"ם הלכ' תשובה פ"א ה"ב), וכל שכן עם תשובה, וישעיהו ודאי עשה תשובה, ואעפ"כ לאחר כשמונים שנה - נהרג ישעיהו ע"י מנשה מלך יהודה ע"י פגיעה בפיו, מפני אותו חטא קל שחטא בפיו, שפינה את ישראל בכינוי בלתי מכובד¹¹! (עי' יבמות מט, ב) כל תשובתו של ישעיהו, וכל הרדיפות והיסורים שעבר, ושמונים ימי כפורים שעברו מאז חטא, ושמונים שעירים שהוקרבו בהם - לא הספיקו לתקן ולמחוק את חטאו לגמרי. הרי שקשה מאד לתקן חטא באופן מוחלט, אפילו חטא קל כמו זה של ישעיהו. עם כל התשובה שעשה, כנראה לא הגיע למדרגה העליונה של תשובה, שהחטא יעלם לגמרי.

חז"ל אמרו, שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלים לו ולכל העולם כולו (יומא פו, ב). והנה, בדור של החורבן הראשון היו ירמיהו ויחזקאל וצדיקים אחרים, בדור של החורבן השני היה רבן יוחנן בן זכאי ועוד חכמים, ובדור של השואה היה החזון אי"ש ועוד צדיקים, האם אף אחד מהם לא עשה תשובה?! ודאי שעשו תשובה! מדוע א"כ באו החורבנות, ולא מחלו לעולם כולו עבור תשובתם? מפני שתשובה היא "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה". קל לעלות למדריגה התחתונה שלו, אבל כדי לבטל גזרות קשות ולהביא סליחה לעולם כולו צריך לעלות לשלבים העליונים, וזה כבר קשה מאד. לזה לא הספיקה התשובה שלהם.

אומרים, שרבי לוי יצחק מברדיצ'וב זצ"ל הקשה, כיצד מברכים בתפלת יום הכפורים "ברוך אתה ה', מלך מוחל וסולח לעוונותינו...?" האם אין כאן חשש ברכה לבטלה? אולי ח"ו לא יאבה ה' לסלוח לנו? ענה על כך רבי לוי יצחק במשל: מעשה בילד שרצה לאכול תפוח. אם יבקש מאמו תפוח, אולי לא תסכים לתת לו. מה עשה? נעמד לידה, וברך בקול: "ברוך אתה ה'... בורא פרי העץ!" הזדרזה אמו ונתנה לו תפוח, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. כך עושים גם אנו: מברכים "ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו", וע"י כך "מכריחים" כביכול את הקב"ה לסלוח לנו, כדי שלא תהיה ברכתנו לבטלה!...

מעשה או מחשבה, ואף על פי כן נלקחו בחשבון ע"י ההשגחה, וגרמו לאליאב להפסיד את המלכות. אלמלא היה בו היצר הזה, היתה ההשגחה בוחרת באליאב להיות מלך על ישראל, ולא בדוד. במקום להתפלל ג' פעמים ביום על מלכות בית דוד, היינו מתפללים על מלכות בית אליאב, ובמקום לחכות למלך המשיח מבית דוד, היינו מחכים למלך המשיח מבית אליאב. את כל אלו הפסיד אליאב, רק מפני שהיתה לו נטייה לכעס. מבהיל על הרעיון, לראות מה מפסידים מנטיה דקה בלב, אפילו שלא הגיעה לכלל מעשה, ואף לא לכלל מחשבה. גם בנטיה דקה כזו מתחשב הקב"ה בהנהגתו עם האדם.

אנו צריכים להתפלל שה' יזכור לנו הכל לטובה. "אין דבר נעלם ממך, ואין נסתר מנגד עיניך", והכל נקבע על פי מעשי האדם. אנו צריכים לעשות תשובה, לתקן כל מה שצריכים לתקן, ממילא נהיה בטוחים שנצא זכאים בדין בע"ה, לא יהיו צרות בא"י, ונזכה להכתב ולהחתם בספר חיים טובים עם כל ישראל, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

שמואל הנביא למשוך מלך מבני ישי בית הלחמי, "פי ראייתו בננו לי מלך" (שמו"א טז, א). שמואל מגיע אל ישי, רואה את אליאב בכורו, ואומר: "אך נגד ה' משיחו!" (שם, ו) אכן, איש זה הגון למלכות! [כנראה ראה בו מידות טובות ומעשים טובים, ולכן היה סבור שפונת ה' היתה אליו]. אומר לו ה': "אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו, פי מאסתיהו" (שם, ז). 'מאסתיהו', משמע שראוי היה, אלא שנדחה (ע"י פסחים טו, ב). ולמה נדחה? אומרים חז"ל: מפני שכעס על דוד (שם). בגלל כעס זה - הפסיד את המלכות!

וקשה: הרי מה שאליאב כעס על דוד, היה רק אחר כך, במלחמה עם גלית! "ויחר אף אליאב בנדוד יאמר: למה זה ירדת, ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר..." (שמו"א יז, כח). מדוע א"כ מאס ה' באליאב עוד לפני שכעס, ועוד לפני שחשב בכלל לכעוס על דוד? התשובה היא - ה' יראה ללבב" (שם טז, ז). הקב"ה רואה כבר עתה בלבו של אליאב נטיה לכעס, ונטיה זו פוסלת אותו כבר עתה מלהיות מלך. כי מלך, אסור שיהיה כעסן. אם יהיה כעסן, עלול לתלות את שר המשקים או את שר האופים או מישהו אחר... מידת הכעס עלולה לגרום לתוצאות קשות במיוחד, אם היא מצויה אצל מלך (ישי בידו לפעול על פי כעסו, ואין מי שיעצור בעדו). לכן נפסל אליאב למלכות, בגלל נטייתו למידת הכעס.

הרי לנו דוגמא נוראה ל"יצרי מעללי איש", שלא באו עדיין לכלל

1. ואכן המהר"ל מסביר, שמטעם זה כל השקפה היא לרעה, מפני שהוא לשון מפה. וכן המשקוף נקרא "משקוף" (שמות יב, כב), מפני שהדלת שוקף עליו ומכה עליו (ע"י רש"י בראשית מא, ו). "ולפיכך כל לשון השקפה הוא לרעה, מפני שהוא מפה בכח על הדבר, וזה הוא לרעה" (גור אריה שם יח, טז). וכן "שדופת קדים" (בראשית מא, ו) תרגם אונקלוס "שקיפן קדום", והוא מלשון מפה, שרוח קדים הכתה בהם (ע"י רש"י שם).
2. ולכן חלם פרעה את חלומותיו בראש השנה נכמבור בגמרא, שבר"ה יצא יוסף מבית האסורים (ר"ה יא, א), כי רצה ה' לגלות לו על השבע והרעב שגור על ארץ מצרים ביום זה. וואולי מפני זה אמר יוסף בלשון הווה, "את אשר האלקים עשה הגיד לפרעה" (בראשית מא, כח), ולא אמר בלשון עתיד, "את אשר עשה האלקים הגיד לפרעה". כי לא על העתיד דיבר יוסף, אלא על ההווה, הלא היא גורת ה' שניתנה באותו יום עצמו, וכאילו אמר: "את אשר האלקים גיד לפרעה".
3. ולהלכה כתב הר"ף, שנהגו העולם כפי הדעה הסוברת שפקדונות אינם כזכרונות (הגם שמצד כללי הפסיקה היה לנו לפסוק כפי הדעה השניה, ע"ש). וכן פסק הרמב"ם (פ"ג מהלכ' שופר ה"ט).
4. וכדברי הרמב"ם: "בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים (של הבורא), ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ... מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה, שפלה, אפלה, עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד: פי ארצה שמיך מעשה אצבעותיך... מה אגוש פי תפנינו" (הלכ' יסודי התורה פ"ב ה"ב).
5. לדעת הרמב"ן הכוונה היא למעשה התשובה.
6. במדרש מבואר, ששרף זה היה המלאך מיכאל (ילק"ש ישעיהו סי' ת"ז).
7. גחלת (רש"י), והוא כמו "רשפה" בשי"ן "רשפיה רשפי אש" (שה"ש ח, ו), כי אותיות זסשר"ן (שמוצאן מן השינים) מתחלפות לפעמים זו עם זו (ע"י רש"י ומצודות), וכאן התחלפה השי"ן בצד"י.
8. הוא מזבח של מעלה, שמיכאל עומד ומקריב עליו קרבנות (ע"י מנחות קי, א). [ומה הוא מקריב? יש מי שאומר - נשמותיהן של צדיקים. ויש מי שאומר - כבשים של אש (תוס' שם ד"ה ומיכאל)].
9. ומבואר במדרש, שכלי אחד לא הספיק לו, וכשניסה ליטול את הגחלת במלקחת אחת - עדין היה נכוה ממנה! רק כאשר השתמש בשני כלים - מלקחת בתוך מלקחת ("מלקתיים") - אז הצליח ליטול את הגחלת (ילק"ש ישעיהו סי' ת"ז).
10. אולי לא נרדף במשך כל הזמן הזה, שכן בחלק גדול מתקופת נבואתו היו מלכים צדיקים ביהודה - עוזיה יותם וחזקיהו - ואולם בחלק מתקופה זו מלך ביהודה אחז הרשע, ואז כנראה התקיימו הדברים האלו, ש"גוי נתיי למפים" וכו'.
11. חז"ל מוסרים לנו כן להדיא, שישעיהו נהרג מפני אותו חטא קל שקטא בפיו, "דאמר בתוך עם שפתיים אנכי ישיב" (יבמות מט, ב). והנה, מנשה שהרג את ישעיהו, לא ידע - כנראה - שעל כך הוא נהרג. ובכל זאת, גם מנשה, דן והורג את ישעיהו בגלל סתירות שמצא בין נבואותיו לנבואתו של משה רבינו, [כמבואר בגמ' (שם)]. ואולם הגמ' מבארת מיד, שאין שום סתירה בין הנבואות, והכל מיושב. וכנראה טענתו של מנשה היתה, שישעיהו אמר את הדברים מעצמו, ולא מפי ה'. ואולי רצו לרמוז בזה מן השמים לישעיהו, לפני מותו, על מה הוא נהרג - על שאמר דברים מפי עצמו, ולא מפי ה'. [ע"י רש"י (שם ד"ה נסרוה לפומיה) שכתב: "ומשום הכי איענש לנסורי פומיה, משום דקריניהו לישראל עם שפתיים מדעתו, שלא צוה לו הקב"ה, ולא מחמת תוכחה"].
12. ואמרו בגמרא, "אגרא דפקרא רהטא" (ברכות ו, ב), ופירש רש"י: "עיקר קיבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם, היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גירסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן, שיקבלו שכר לימוד". ומבואר, שגם כאשר אין מקום לשכר עבור המצוה עצמה, עדין יש קיבול שכר עבור ההליכה למצוה.
13. ובלשונו של הרמח"ל: "מקשבות אגם - המקשבות בנגלות. יצרי מעללי איש - בנספורות" (מאמר החכמה).